

הוטל בריטניה

אחד המקומות החביבים עליי בוורשה הוא הארכיון השוכן ברחוב קז'יבה קולו בשולי "העיר העתיקה". כמו הרובע עצמו, שכל הבתים בו נבנו מחדש אחרי 1945, גם בית הארכיון עצמו אינו עתיק אלא סתם ישן, אבל שם נדמה שאפילו לא נעשה מאמץ אמיתי לשכנע בעתיקות; מעקה העץ וחיפויי הקטיפה רק מדגישים את השלד הסוציאליסטי הגרום של הבית. גם הכניסה הפתלתולה דרך השער, שלידה תלוי שלט המדגיש את השעות שבהן אין קבלת קהל, אינה מעידה על יד רחבה בהכנסת אורחים: צריך לבחור בדלת העץ הנכונה בין שורת דלתות כהות וכבדות, להיכנס למבואה ולחכות עד לחקירת השוער, שיושב מבעד לחלון ומתאכזב בכל פעם מחדש לשמוע שהמבקר רצה להגיע דווקא לארכיון ולא חשב בטעות שזה סניף של מקדונלד'ס, למשל. אחר כך יש ללכת בעקבות הנחיותיו, למצוא את הכניסה הצרה והצדית לאולם הקריאה הכללי שבקומה השנייה, ורק אז אפשר לנשום לרווחה, כי נראה שמעולם לא הצליחו להגיע לשם יותר משלושה-ארבעה קוראים או חוקרות בעת ובעונה אחת.

אבל גם הכניסה לאולם הקריאה אינה מבטיחה מנוחה ונחלה, מפני שמאחורי הקתדרה יושבת גברת שגם היא, כמו השומר בכניסה, עדיין לא ניחמה על הרעה של נפילת מסך הברזל. "פשפרשם" (סליחה), היא קוראת בקול רם מלמעלה ומבקשת למלא קודם כול טופס מפורט – שם, ארץ המוצא, תכלית הביקור וכיו"ב – ורק אחר כך היא מחליטה אם המבקר ראוי למענה המבוקש. והרי נשאלת השאלה: מה כבר נשמר כאן, אחרי ככלות הכול: רוב המסמכים והתעודות של ורשה מלפני המלחמה עלו באש, ובארכיון נשמרים בעיקר העתקים וספרים מחודשים. לימים הבנתי שהמקום הזה הוא משל מצוין לשמירת הזיכרון בוורשה, העבר המתעתע תמיד, שאינו מושך יותר מקומץ מכורים אליו וביניהם אני – ובעצם זה גם האופן שבו הזיכרון ככלל נשמר בחדרי לבי.

לכן, בביקורי הבאים לא נבהלתי כל כך מהגברת, ובפעם האחרונה אפילו לא ניסיתי להפציר בה לדבר אתי אנגלית. היא דיברה בפולנית לאט ובסבלנות יתרה, והשבתי לה כמיטב יכולתי. אולי משום כך נענתה מיד לבקשתי – להעתיק קובצי מחשב של מפת ורשה מ־1935 – בניגוד לקשיי השכנוע בשנה שעברה. הופתעתי כל כך עד שהעתיקתי את הקבצים במהירות, ורק אחרי שראיתי שהיא עסוקה בענייניה וידאתי שוב ושוב את ההעתקה והשבתי את התיקיה בחיוך לידי הגברת. עמדתי לקחת את התיק מהתא – כלומר להסתלק מהר, כאילו באמת גנבתי דבר-מה – אבל שוב שמעתי אותה קוראת "פשפרשם!" הפעם בנעימה חדשה לחלוטין.

הסתובבתי, ובפעם הראשונה מאז הכרתי אותה, לפני ארבע שנים לפחות, ראיתי אותה מחייכת.

"סלח לי, אדוני," היא אמרה באנגלית.

"כן?"

"אני רואה שכתבת בטופס שאתה מישראל, וחוקר את ורשה היהודית."

"כן, כן," עניתי. התקרבותי אליה וקפצתי את הדיסק־און־קי באגרופי.

"אז אולי תוכל לעזור לי במשהו," היא אמרה ולקחה בידה תיקייה חדשה. "זה מסמך שמצאנו כאן בארכיון לפני כמה ימים. אני לא יכולה להבין במה מדובר, אבל אולי אתה תוכל לקרוא את זה?"

"אשמח לנסות," עניתי לה בהקלה.

"אם זה לא קשה לך מדי ואתה לא ממנהר."

זה לא היה קשה ולא מיהרתי בכלל: שמחתי לגלות שכתב היד ברור, וכמעט לא דהה. זה היה דף של נייר מכתבים כחלחל שהצהיב ונעשה ירקרק, ובראשו רשומה באותיות מסולסלות הכותרת 'הוטל בריטניה'. קראתי בידיש בקול ותרגמתי מיד:

חיכיתי לך כל אחר הצהריים. האם לא קיבלת את ההודעה שלי מיום שני? אני מקווה שלא, כי כל מחשבה אחרת [...] כתב יד לא ברור. חיכינו מספיק זה לזה וחשבתי שגם לך זה ברור כמו דברים מעטים בחיינו הלא ברורים. אמנם ירד גשם כל אחר הצהריים והסתיו השכיח שרק בשבוע שעבר עוד הייתה כאן שמש וסתיו הזהב, אבל עדיף להירטב אתך בחוף מאשר להתחמם בחדר לבד [...] מחיקה. כל רגע שאני מחכה מתמלא בריק ובמרחק – בשביל מה? אני מקווה שהפעם המכתב הזה יגיע ליעדו, ובעצם אני עוד מחכה לך. ה'.

כשגמרתי לקרוא התנשפתי סוף סוף.

"מה אתה אומר!" היא הנהנה בראשה כמה פעמים ונראתה שקועה בהרהורים. "משום מה חשבתי שזאת אישה," אמרתי, "אבל בעצם אי אפשר לדעת אם זה היא או הוא."

"זה משנה?"

"אני חושב שכן. את לא יודעת מי שלח למי?"

"חשבתי שזה כתוב שם."

"מה שברור הוא שהמכתב נכתב ונשלח לפני המלחמה. את יודעת איך זה בכלל הגיע לארכיון ולא לה'?"

"אין לי מושג. העוזרת שלי מצאה את זה כאן בארכיון בשבוע שעבר."

"מעניין גם איך זה נשמר כל השנים."

"אין לי מושג, אבל אנחנו בהחלט נמשיך לשמור את המכתב. תודה רבה לך," היא אמרה והושיטה יד כדי לקחת בחזרה את הנייר.

"אני יכול לצלם את המכתב?"

"אני חושבת... כן, בוודאי."

צילמתי בטלפון, והיא לקחה את המכתב מידי וחייכה. "תודה רבה לך, אדוני."

גשם ירד בצאתי מהארכיון, והתוכניות האחרות נטרפו ממילא. מיהרתי למלון בדרך הקצרה ביותר והקפדתי להגן על הטלפון ועל הדיסק-און-קי כדי שלא יירטבו. מי זה ה', ולמה השם "הלנה" עלה בדעתי מיד? הרי זה יכול להיות גם הנריק, או הערש או הענעך. מי יודע. דבר אחד במכתב יכולתי לבדוק. בחדרי במלון פתחתי את המחשב והקלדתי "הוטל בריטניה". התוצאה הראשונה שקיבלתי הייתה של מלון בשם זה דווקא בליסבון, אבל עם כל הכבוד – אני אין זה מענייני. נכנסתי אפוא לאתר "עיתונות יהודית היסטורית", ומצאתי ב"ליטערארישע בלעטער", השבועון הספרותי שראה אור בוורשה בשנות העשרים והשלשים של המאה העשרים, את המודעה הבאה, שהתפרסמה בתחילת ינואר 1937, ואחר כך מדי שבוע בשבוע:

HOTEL „BRITANIA”		Warszawa, Nowolipie Nr. 18 Telefony 11-64-15, 12- 9-12.	
האטעל „בריטאניא” אין צענטער פון שטאט, ניי אויפגעבויט, באוויסט 86			
מאָדערן-אײנגעאָרדנטע צימערן. מיט די פּענצטער אין גאָרטן, הייס און קאַלט וואַסער אין יעדן צימער. צענטראַלע באַהייצונג, וואַסער, טעלעפאָן אויף יעדן שטאָק, זיינע.			
טוטטערהאַפּטע ריינקייט	פּאָלשטענדיקע רו	געשטאַקע און געזונטע קיך	
אין אונזער האטעל פארפארן סדרב יידישע ליטעראטור און קינסטלער פון אויסלאַנד			

"מלון בריטניה: ורשה, נובוליפייה 18, טל' 116415, 12, 9-12. במרכז העיר, נבנה מחדש, ובו שמונים חדרים מודרניים, עם חלונות הפונים לגן, מים חמים וקרים בכל חדר, הסקה מרכזית, אמבטיות, טלפון בכל קומה, מעלית. נקי למופת. שלוה מלאה. מטבח טעים ובריא. במלון שלנו מתארחים רוב אנשי הספרות והאמנות היהודיים מחו"ל."

הוטל בריטניה! הכרתי את מלון בריסטול ומלון פולוניה, שקיימים עד היום, אבל על מלון בריטניה, בלבה של ורשה היהודית, לא שמעתי מימי. גם עכשיו, כשהמשכתי לחפש אותו באינטרנט, לא עלו תוצאות משמעותיות. פעם אחת התפרסמה לידו מודעה של בית אופנה ברחוב מרשלקובסקה, ובו רישום של גברת לבושה במיטב האופנה של 1937; משום מה, נדמה היה לי שה' לא נרא(ת)ה ככה. לא הופתעתי לגלות ששמו של המלון עלה פעמים רבות יותר בזמן המלחמה (שבה שכנו בו כנראה מסעדה של אנשי העולם התחתון בגטו וגם בית זונות) מאשר לפני, אבל גם זה אינו מענייני. הרבה יותר עניינו אותי אנשי הספרות שמצאו בו שלוה, שעשו בו אמבטיה חמה וישבו שם ליד החלון הצופה לגן. גם ה' שלי היה (או הייתה) כנראה ביניהם, ומכאן הכתיבה הרהוטה ביידיש, אבל כמו המלון עצמו – הוא (או היא) נעלמו לבלי שוב. האם אני מכיר את ה' וכבר קראתי בלא יודעין מיצירותיה או מיצירותיו – אולי בהמשך הגיליון של אותו שבועון ספרותי?

אפילו תצלום של המלון, או של קטע הרחוב שבו שכן, לא מצאתי בשום אתר. צריך להניח אפוא שגם הוטל בריטניה נחרב עם חיסולו של גטו ורשה. בוודאי לא נשאר ממנו זכר, אמרתי בלבי, ועל עיי החורבות האלה נבנה משהו אחר. את הבית הנוכחי ברחוב נובוליפייה 8, העומד היום במקום שבו שכן הוטל בריטניה, דווקא מצאתי בקלות באינטרנט (הבתים שנבנו ברחוב אחרי המלחמה הרבה יותר מרווחים, ובמקום 76 בתים יש בו 26).

הצצתי בחלון וראיתי שהגשם פסק בינתיים. מן העצים עוד טפטף הגשם, אבל שמש מאוחרת הספיקה לצאת ולנצנץ בשלוליות. יצאתי מחדרי והלכתי דרך גן קרשינסקי לרחוב נובוליפייה – לא יותר מקילומטר אחד מדרום למלון שלי. לא היה בזה הרבה טעם – אפשר היה להישאר בחדר במלון או בתל אביב באותה מידה – ובכל זאת, גם הפעם רציתי להיות במקום המלון. הוטל בריטניה, ראיתי קודם לכן במפות הישנות, שכן כמעט בפינת רחוב קרמליצקה, ועל כן ירדתי לנובוליפייה דרכו: בצל העצים שלאורך הרחוב כבר היה אפלולי ופנסי הרחוב נדלקו, וכשהגעתי לנובוליפייה (שפירוש שמו "התרזות החדשות") הבחנתי בשדרת הבתים האופייניים לרחוב: בתים ארוכים ונמוכים יחסית, בני שלוש קומות, שבחזיתם מרפסת רצופה לכל אורכם. המשכתי מעט בנובוליפייה וחייכתי בלבי למראה הבית שנושא את השם Casa del Arte Murano, בוודאי פרפרזה על שם השכונה מוראנו, הקרויה על שם האי מוראנו שבוונציה; אילו שכן הבית רק מטרים אחדים ממערב הוא יכול היה לציין בדרך כלשהי את מלון הסופרים והאמנים הבינלאומי ששכן שם בעבר. במגרש השכן, במקום בית המלון עצמו, מצאתי רק מגרש חניה קטן. ואף על פי כן חציתי לצד האחר של הרחוב והתיישבתי על גדר האבן שליד הבית בנובוליפייה 7. הסתכלתי בבית שממול ובחנתי אותו בקפידה, פרט אחרי פרט. החושך ירד והלך, והמשכתי לשבת ולהתבונן בתיאטרון הצללים של העצים הגדולים – גם הם ניטעו אחרי המלחמה. אנשים מעטים הלכו בגדה השנייה של הרחוב ונדלקו לרגע באור פנסי הרחוב והמכוניות שחלפו לידם, פנו לרחוב או יצאו ממנו. בכל פעם נדרכת, ואחר כך חזרתי לשבת בכתפיים שמוטות. כעבור דקות אחדות התקרבה לעברי משפחה צעירה: אב, אם וילדה בכובע ובמעיל שכמייה תואמים, שהזכירו לי את כיפה אדומה. הילדה דיברה עם הוריה בקול רם והחזיקה את ידי שניהם, אבל כשכבר הייתה קרובה אליי היא השתתקה פתאום והביטה בעיניי במבט עמוק ומהדהד. הזדקפתי במקומי והחזרתי לה מבט וחיוך, אבל היא התבוננה בי ברצינות גמורה. נראה שהצליחה לראות יותר ממני, כי הפנס שלידי סנוור אותי ולא הצלחתי לראות אותה בבירור. הילדה עברה על פניי לאט, ומאחר שעצרה כמעט משכה אותה אמה לפנים וקראה לה לבוא, ואחר כך פתח האב את דלת הכניסה וקרא אף הוא לילדה להיכנס. בן-רגע נבלעו כולם בתוך הבית, והדלת נסגרה אחריהם, כאילו כלום לא קרה. ואף על פי כן המשכתי לשבת על גדר האבן ולחכות עוד כמה דקות. נדמה היה לי שאני שומע חלון מעליי נפתח ונסגר אחר כך, וכעבור עוד זמן מה הבחנתי באורות מרצדים, ומכונית משטרה נכנסה לרחוב. ממילא כבר קר היה, וקמתי ללכת משם.